

Gabriela Kobiela

Patriotyzm polski - wychowanie patriotyczne

Studia Warmińskie 4142, 391-399

2004/2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PATRIOTYZM POLSKI — WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE

Problem patriotyzmu, problem miłości i szacunku dla Ojczyzny jest problemem tak samo wiekowym, jak historia ludzkości. Zagadnienie wychowania w ogólności kształtowane było, jest i będzie rozwojem człowieka rozpiętym w historii czasu.

Punktem wyjścia naszych rozważań niech będzie proces wychowawczy i jego różne, choć zbieżne ze sobą pojęcia. Spoiwem łączącym wybitnych przedstawicieli i znawców tematu jest personalizm, będący wykładnią potrzeb rozwojowych całej zintegrowanej jednostki ludzkiej.

*Encyklopedia PWN*¹ określa proces wychowania jako całość wpływów i oddziaływań kształtujących osobowość człowieka oraz przygotowujących go do życia w społeczeństwie. Wychowanie realizuje się więc w rodzinie, w grupie rówieśniczej, pod wpływem otoczenia społecznego, środowiska lokalnego, środowiska pracy, instytucji społecznych i politycznych. Główną rolę w procesie wychowania odgrywa kadra wychowawców i nauczycieli oraz kierowane przez nią instytucje oświatowo-wychowawcze. Wszystkie składniki procesu wychowawczego są ze sobą ściśle powiązane i oddziałują na człowieka w sposób sprzężony obejmując różne fazy rozwoju jednostki.

Wychowanie jest procesem kształtowania człowieka według przyjętego celu. Dla R. Guardiniego² jest ono pomocą w *odnalezieniu drogi do Boga*, w odkryciu sensu życia w partnerskim dialogu ze Stwórcą. Polega na dodawaniu odwagi do bycia sobą, wskazywaniu dróg prowadzących do umacniania osobowości.

L. Jeleńska rozumie wychowanie jako *sztukę wewnętrznego zharmonizowania człowieka*³. Dla S. Hessena wychowanie to nic innego, jak *wdrożenie człowieka w wartości kulturalne* przy czym spotkanie z tymi wartościami może nastąpić jedynie na drodze działalności naukowej.

J. Maritain nazywa wychowanie *budzeniem w człowieku tego, co ludzkie*. Proces wychowania powinien zmierzać w kierunku wyzwolenia osoby przez *poznanie i mądrość, dobrą wolę i miłość*⁴. Podobną koncepcję wychowania znajdujemy u J. Zamoyskiej⁵, gdzie celem naczelnym, czyli ostatecznym jest

¹ Encyklopedia PWN, t. 4, Warszawa 2001, s. 796.

² T. Kukołowicz, Teoria wychowania, Stalowa Wola 1996.

³ Tamże, s. 24.

⁴ Tamże, s. 123.

⁵ Tamże, s. 150.

zbawienie duszy i zjednoczenie jej z Bogiem. W godności osobistej widziała Zamoyska fundament godności narodowej.

F. Sawicki⁶ inspirację do wychowania widzi w doskonałej osobowości chrześcijańskiej, którą cechuje: otwartość na prawdę, wartości idealne, wszelkie dobro, piękno przyrody i sztuki, głębię bytu — religię. Jest to koncepcja wychowania religijnego, gdzie centralne miejsce w życiu każdego człowieka przypisuje się Bogu, który jest Miłością. Tworzenie własnej osobowości jest zadaniem na całe życie.

Według K. Wojtyły⁷ wychowanie personalistyczne jest wychowaniem do miłości, wolności i odpowiedzialności. Dokonuje się ona we wspólnocie. Człowiek jest bowiem istotą przeżywającą. Jego istnienie rozpięte jest między subiektywnością a obiektywnością.

Wychowanie dotyczy całej, złożonej struktury osobowości ludzkiej, kształtowania jej godności i odpowiedzialności, wdrażania w szeroko pojęte środowisko miłości. Wychowanie jest jednak pojęciem ogólnym, należy więc wyodrębnić poszczególne jego dziedziny. Ogromną pomocą służy tu schemat stworzony przez J. Maritaina poszerzony refleksją T. Kukołowicz. Na bazie tych doświadczeń można wyszczególnić pięć dziedzin wychowania, mianowicie:

- wychowanie fizyczne,
- wychowanie umysłowe,
- wychowanie społeczne,
- wychowanie religijne,
- wychowanie estetyczne.

Charakterystyka poszczególnych dziedzin wychowania ujaśni nam refleksję nad korelacją poszczególnych dziedzin wychowania z wychowaniem patriotycznym.

Wychowanie fizyczne ma na celu usprawnienie ciała, zdobycie sprawności panowania nad nim. J. Maritain mówi, że jest to usprawnienie zmysłów, usprawnianie wierności w odbiorze rzeczywistości, nadanie ruchom człowieka pewnej zgrabności, zdobywanie siły. Wychowanie fizyczne to wychowanie, dzięki któremu dokonuje się uspołecznienie; przez udział w grach, zabawach, poprzez wspólne działanie, kształtowane są postawy. Kultura i turystyka, przez poznanie własnego kraju i nawiązywanie kontaktu z innymi ludźmi, uczy umiejętności właściwego spędzania czasu. W zakres wychowania fizycznego wchodzi problemy z zakresu wychowania zdrowotnego: troska o siebie, troska o społeczeństwo i środowisko, kontakty międzyludzkie.

Wychowanie umysłowe to kształtowanie człowieka jako kogoś otwartego na byt, otwarcie na odkrywanie prawdy i dochodzenie do istoty danego bytu. To pielęgnowanie i rozwijanie przedświadomości. Człowiek z natury swojej ma intuicję bytu. W pedagogice egzystencjalnej mówi się, że w człowieku występuje podwójne ja. Jedno ma charakter psychiczny, a drugie jest rdzeniem, głębokim „ja”. To pierwsze często zagłusza to drugie — intuicję bytu. Pielęgnowanie przedświadomości ma prowadzić do ukształtowania postawy realistycznej; polegającej na odkrywaniu prawdy, która jest zgodnością sądu z istniejącą rzeczywistością.

⁶ Tamże, s. 144.

⁷ Tamże, s. 163.

Istotnym elementem rozwoju umysłowego jest możliwość oddziaływania na samego siebie, odkrywanie, kim się jest i wpływanie na swoje postępowanie. Zadaniem wychowania umysłowego jest gromadzenie wiedzy o otaczającym świecie, a także usprawnianie się w myśleniu, analizie, syntezie, uogólnianiu, abstrakcji, wydawaniu sądów. Wychowanie umysłowe uzależnione jest od języka, którym się posługujemy, a tym samym od rozwoju czytelnictwa.

Kolejną dziedziną jest wychowanie społeczne, którego celem jest przede wszystkim rozwój dyspozycji społecznych, posiadanych przez człowieka, wychowanie patriotyczne, przygotowanie do ról zawodowych, małżeńskich, rodzinnych, wychowanie obywatelskie.

Człowiek przechodzi przez wiele etapów rozwojowych, których wspólnym mianownikiem jest miłość. Im więcej dziecko otrzymuje miłości, tym bogatsze jest w relacje społeczne. Obok klasy szkolnej ważną rolę w wychowaniu społecznym spełniają organizacje młodzieżowe.

Wychowanie społeczne zakłada istnienie wychowania patriotycznego, które w obecnej rzeczywistości staje się przez pewien krąg ludzi kwestionowane. Dlaczego? Przestaje funkcjonować słowo *ojczyzna*. To, co wiemy o świecie wynika z doświadczenia.

Na wychowanie patriotyczne składa się: znajomość własnego kraju, historii, kultury, wartości, które w kulturze występują, znajomość historii własnej rodziny, kształtowanie określonej postawy wobec Ojczyzny. Próba wyeliminowania wychowania patriotycznego jest propagowanie, a wręcz lansowanie wychowania globalnego, które przyjmuje fakt, że „wchodzimy do Europy”, łączą więc nas problemy z zakresu ekologii, rozbrojenia, gospodarki. Ponadto integruje nas próba tworzenia nowego systemu porozumiewania się, kultura masowa. W proponowanym podejściu przekształcamy myślenie o sobie na myślenie o świecie. Staramy się stworzyć świadomość globalną.

Wychowanie obywatelskie wiąże się z wychowaniem patriotycznym, chodzi w nim o ukształtowanie pewnych cnót obywatelskich: działanie dla dobra wspólnego, podporządkowanie dobra własnego dobru wspólnemu, kształtowanie posłuszeństwa wobec autorytetu, uczestnictwo w partiach politycznych, towarzystwach, reformowanie życia politycznego, społecznego.

Wychowanie to ma wykształcić w człowieku inteligencję społeczną, aby rozumiał sytuację i potrzeby innych, ma doprowadzić do otwartości na innych i kształtować poczucie solidarności z innymi. Elementem wychowania społecznego jest wychowanie do ról rodzicielskich, kształtowanie tożsamości, cech charakterystycznych w sensie psychologicznym dla kobiety i mężczyzny, bezpośrednie wychowanie do ról związanych z małżeństwem i rodziną.

Przyglądając się człowiekowi jako bytowi stwierdzamy, że pozostaje on w koniecznej relacji do Boga, a w związku z tym wychowanie religijne nie może być oddzielone od ogólnej integracji człowieka. Cechą człowieka działającego jest przechodzenie od celu do celu i szukanie tego, co nazywa się szczęściem. Na drodze tych poszukiwań odkrywamy Boga, dawcę szczęścia wiecznego. Pogląd o konieczności wychowania religijnego wyraża Guardini, wiążąc je z zagadnieniem wewnętrznej wolności człowieka, która polega na dokonywaniu wyborów, realizacji pewnych celów, nadawaniu sensu wszelkim działaniom. Wychowanie religijne jest wychowaniem, które stanowi pomoc w życiu człowieka.

Wychowanie estetyczne to kolejny wymiar rozwoju osobowego człowieka. Pojmowanie tego wychowania było bardzo różne (określano je jako wychowanie plastyczne, wychowanie przez sztukę). Sztuka traktowana jako czynnik wpływający na kształtowanie człowieka była preferowana w czasach socjalistycznych, z uwagi na możliwość wyeliminowania potrzeby wychowania religijnego, sugerowano, że sztuka może zastąpić religię. Obecnie jest to wychowanie plastyczne. Istotną jego funkcją jest: budzenie wrażliwości na piękno, rozwój strony emocjonalnej, budzenie twórczości, przygotowanie do zajęć typu hobby a tym samym wypełnianie czasu wolnego, poznanie kultury danego kraju, wejście w dziedzinę sztuki. Niebezpieczeństwo istniejące w przypadku wychowania estetycznego tkwi w tym, że próbuje traktować się piękno jako równoważność dobra, a przecież nie wszystko co piękne jest dobre⁸.

Przed laty Czesław Znamierowski⁹ za szczyt etosu zbiorowego uważał życiowość powszechną. Jednostka przejmuje od innych przeświadczenia, uczucia, wzorce, oceny i działania — jakby zarażając się nimi czy też je od innych dziedzicząc. I tak ów indeks indywidualny staje się dziedzictwem całej zbiorowości, przekazywanym z pokolenia na pokolenie, należąc do zasobów kulturowych społeczeństwa i narodu.

W dyskusji nad wartościami podstawowymi wymienia się: godność osoby ludzkiej, prawa człowieka, wolność, życie, sprawiedliwość, równość, solidarność. Korzenie tych wartości znajdują się w chrześcijaństwie. W kulturze polskiej eksponowano szczególnie trzy wiodące wartości: patriotyzm, religię i tolerancję¹⁰. Wartości te w ramach długiego procesu społeczno-kulturowego uzyskały społeczną akceptację i zostały uznane za ważne i istotne w życiu narodu polskiego¹¹. W oświadczeniu Prymasowskiej Rady Społecznej z roku 1987 zaakcentowano dwie podstawowe wartości jako pożądane dla dobra narodu polskiego: religię i patriotyzm. Podkreślono, że Kościół polski potrafi umiejętnie łączyć wartości religijne z narodowymi oraz uczyć rozumnego patriotyzmu i odpowiedzialności za ojczyznę¹².

*Encyklopedia PWN*¹³ określa patriotyzm jako postawę społeczno-polityczną opartą na zasadach miłości i przywiązania do ojczyzny, jedności i solidarności z własnym narodem, poczuciu więzi społecznej i wspólnoty kulturowej.

*Patriotyzm stanowi potwierdzenie znaczenia narodu. Jest to potwierdzenie znaczenia konkretnego społeczeństwa, zamieszkującego określone terytorium. Patriotyzm to miłość Ojczyzny, oznaczającej to szczególne społeczeństwo i kraj; ucieleśniające i symbolizujące swą przeszłość i przyszłość*¹⁴. Inne znamiona narodu

⁸ T. Kukołowicz, Wykład: Różne koncepcje wychowania, Stalowa Wola 23 XI 1996.

⁹ J. Krucina, Wartości podstawowe wobec Ewangelii, Wrocław 1995.

¹⁰ W. Piwowarski, Podstawowe wartości społeczeństwa polskiego, w: Liberalizm i katolicyzm dzisiaj, Lublin 10–12 XI 1992, Warszawa 1994, s. 7.

¹¹ J. Mariański, Patriotyzm i religia jako wartości podstawowe w świadomości polskich maturzystów, *StPł* XXV: 1997, s. 175.

¹² Dokumenty Prymasowskiej Rady Społecznej 1987–1990, Niepokalanów 1990, s. 11, 14.

¹³ Encyklopedia PWN, t. 3, Warszawa 2001, s. 486.

¹⁴ E. Shils, Co to jest społeczeństwo obywatelskie?, w: Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo, red. K. Michalski, Kraków 1994, s. 30.

tworzą wspólny język, wspólne tradycje kulturowe, dzieła literackie, wspólna historia. Wszystkie je łączy pierwotna więź dziedzictwa przodków¹⁵.

Od ponad tysiąca lat istnieje taka rzeczywistość ludzi, ziemi, ducha, dziejów, kultury, myśli i idei, które stanowią Polskę. Jest ona częścią niepowtarzalnego świata i jego dziejów. Dla wielu mimo wszystko jest to rzeczywistość zapomniana, nieznaną, obcą... Polskość to pewien duchowy profil, pewien zespół idei, jakie się zrodziły u naszych początków i żyły przez wieki. Nie wolno nam jednak uprawiać nacjonalizmu, megalomanii, szowinizmu, jak to czynili kiedyś A. Towiański, L. Posadzy, R. Dmowski i wielu duchownych, zwłaszcza z czasów powstań¹⁶.

Patriotyzm odnosi się do narodu, ale należy widzieć go także w kontekście całego społeczeństwa. W przemówieniu do Zgromadzenia Ogólnego ONZ 5 października 1995 r. Jan Paweł II podkreślił, że należy ukazać zasadniczą różnicę, jaka istnieje między szaleńczym nacjonalizmem, głoszącym pogardę dla innych narodów i kultur a patriotyzmem, który jest godziwą miłością do własnej ojczyzny. Prawdziwy patriota nie zabiega nigdy o dobro własnego narodu kosztem innych. Nacjonalizm stanowi antytezę prawdziwego patriotyzmu i dlatego dziś nie możemy dopuścić, aby skrajny nacjonalizm rodził nowe formy totalitarnych aberracji¹⁷. Chodzi o poznanie pozytywnej prawdy w miłości do wszystkich, szukając prostych, zwykłych rysów, znaków i symboli, po których się rozpoznaje narodową tożsamość.

W historii narodu polskiego elementy narodowe zespoliły się z religijnymi i stały się ważną częścią składową etosu Polaków zwłaszcza w okresie utraty niepodległości. Okoliczności społeczno-polityczne sprawiły, że to, co religijne łączyło się z tym co narodowe i patriotyczne. Wtedy ukształtował się stereotyp: „Polak to katolik”¹⁸.

Polskość jest pokorą, wolnością, przyjaźnią, braterstwem, poczuciem dziecięctwa wobec świata i ziemi. Polskość to uznanie godności wszystkich nie — Polaków, to marzenie o wielkim świecie i wielkiej rodzinie ludzkiej, to wolność duchowego i materialnego kształtowania swego człowieczeństwa na najwyższą miarę. Szukanie polskości to szukanie słuszności, wielkości, drogi wzwyż. Polska była i jest zawsze ta sama, choć nie taka sama. Jest ciągle otwarta na dziś i otwiera się, choćby boleśnie na jutro. Kim byliśmy, kim jesteśmy i kim być musimy, byśmy mogli wnieść swój skarb do Wiecznego Spichrza Historii¹⁹.

Patriotyzm ma za przedmiot ojczyznę. Przyznanie się do określonej ojczyzny jest przede wszystkim przyznaniem się do pewnej kultury narodowej, jest zobowiązaniem wobec dawcy życia i kultury, opartym na zależnościach faktycznych (urodzeniu, wychowaniu itp.).

W okresie powojennym lansowano wyraźnie priorytet świadomości klasowej kosztem świadomości narodowej. Próbowano podważyć narodową i kulturową tożsamość Polski wyrastającą z wierności podstawowym wartościom ludzkim,

¹⁵ Tamże, s. 31.

¹⁶ Cz. Bartnik, *Idea polskości*, Lublin 1990.

¹⁷ *OssRomPol* 16: 1995, nr 11–12, s. 7.

¹⁸ J. Mariański, jw., s. 177.

¹⁹ Cz. Bartnik, jw.

narodowym i chrześcijańskim. Wbrew oficjalnej propagandzie w etosie Polaków wysoko ceniona była miłość do Ojczyzny²⁰. Polacy identyfikowali się z narodem, a nie z państwem²¹. Religia jako cnota i jej przejawy są składnikiem kultury narodowej. Tak np. nasze polskie nabożeństwo majowe, nasze obrzędy wielkanocne itp. są niewątpliwie częścią składową kultury polskiej — i pielęgnować je należy nie tylko jako przejawy religii, ale także jako składniki naszej ojczyzny. Obok tradycji religijnych nie sposób nie wspomnieć przynajmniej o tradycjach regionalnych, jakże bliskich sercu każdego Polaka, chociażby o kolędowaniu, topieniu marzanny i wielu innych elementach obrzędów ludowych i folklorystycznych.

Polska to skarbiec tradycji; o którym pięknie wyraził się C.K. Norwid mówiąc: *do kraju tego [...] Tęskno mi Panie*²².

Charakterystycznym wyrazem patriotycznych postaw szerokich rzesz inteligencji polskiej i elity rzemieślniczej w pierwszych latach XX w. był *Katechizm polskiego dziecka* Bożydara, kursujący na terenie Kongresówki. Książeczka ta istotnie pełniła w tym czasie funkcję katechizmu wiary narodowej, a pierwszy jej wierszyk w formie dialogu: „Kto ty jesteś? — Polak mały”, wsiąknął bezimiennie w dzisiejszy folklor polskiego środowiska. Ten właśnie katechizm, na którym dzieci miały uczyć się patriotyzmu, nakazuje polskiemu dziecku kochać *te pola, lasy i gaje, kochać te polne kwiaty na łące, kochać te łany kłosem szumiące i ciche ruczaje*, które pośród nich płyną — a uzasadnienie tego nakazu jest proste: *bo w tych potokach, w wodzie u zdroja, ty się przeglądasz ojczyzno moja, krwią użyżniona, we łzach skąpiana tak dla nas droga i tak kochana*²³. Ojczyzna to korelat pewnych postaw psychicznych wchodzących w skład kulturowego dziedzictwa grupy społecznej.

Katechizm ów to idealny przykład połączenia wychowania patriotycznego z wychowaniem umysłowym, w którym dziecko ucząc się wiersza na pamięć, ćwiczyło swoje możliwości umysłowe, zdolność koncentracji uwagi, zapamiętywanie. To jednocześnie związek z wychowaniem estetycznym, kształtowało bowiem zachwyty nad pięknem owych *pól malowanych zbożem rozmaitem, wyłaczanych pszenicą, posrebrzanych żytem*²⁴. Fakt zachwyty nad pięknem otaczającego świata mobilizował zapewne do poznawania ziemi, co od innych droższa. Bardzo ważna sprawa, to umieć zachęcić do kochania tego, „co nasze”, by zaszczerpić w człowieku nieustanne pragnienie poznawania otaczającej rzeczywistości, by wreszcie rozmiłować w polskiej literaturze, która wnosi tak wiele ponadczasowych wartości w rozwój emocjonalny i umysłowy człowieka, humanizując jego zachowania.

Cnota patriotyzmu, domaga się przede wszystkim własnego rozwoju. Istnieje moralny obowiązek by wzbogacać kulturę ojczystą, umiejętnie ją kształtować i pielęgnować, a do tego niezbędna jest jej znajomość. Należy, więc poznać swój kraj pod względem geograficznym i krajobrazowym — tym bardziej jego dzieje

²⁰ J. Mariański, jw., s. 178.

²¹ H. Domański, K. Janicka, A. Firkowska-Mankiewicz, A. Titkow, Społeczeństwo bez reguł, w: Społeczeństwo w transformacji. Ekspertyzy i studia, red. A. Rychard, M. Fedorowicz, Warszawa 1993, s. 167.

²² C.K. Norwid, *Moja piosnka* (II), w: *Wiersze*, Warszawa 1980.

²³ S. Ossowski, *O Ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984.

²⁴ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Warszawa 1983.

i wielkie twory jego ducha, zawarte głównie w pismach myślicieli, uczonych i artystów. Potrzebne jest poznanie żywego obyczaju, myśli i religii ojczystej. Wiedza jest tylko częścią kultury ojczystej. *Nihil appetitum nisi praecognitum*: niczego nie można pragnąć, jeśli się go nie zna. Aby jednak poznanie ojczyzny dało pożądaną wyjątkowość, musi być poznaniem wielkich i pięknych stron jej dziejów i kultury. Poznanie arcydzieł naszego piśmiennictwa, życiorysów naszych wielkich żołnierzy i świętych, historii ojczystej, będzie pokarmem dla uczuć patriotycznych.

W ostatnich latach rozpowszechnił się zwyczaj tzw. „odbrązowywania”. Często ma to na celu ukazanie jednostki w pełnej prawdzie, jak mówi Ojciec Święty „w blasku prawdy”. W tej perspektywie człowiek wygląda najpiękniej. Odbrązowywanie powinno mieć więc na celu nie deptanie godności, lecz ukazywanie jej w prawdzie. Dobrze wiemy, że rozważanie prawdy o człowieku, który ma tylko zalety jest nieporozumieniem; człowiek to moc i słabość, duch i ciało.

O spustoszeniu, jakie w człowieku dokonuje zachwianie ideałów nie trzeba nikogo przekonywać. Gdy to, co przez lata wybielane przez historię i kreowane w innym wymiarze jawi się czymś diametralnie różnym.

Obok nabywania wiedzy, niezmiernie ważnym czynnikiem w rozwoju patriotyzmu jest wychowanie wyobraźni. Dokonuje się to poprzez dostarczanie pamięci wielu żywych i silnych wyobrażeń rzeczy i zjawisk o zabarwieniu patriotycznym. Znakomitym środkiem do wyposażenia wyobraźni w potrzebne obrazy jest literatura piękna, poznanie krajobrazu, zabytków sztuki, udział w uroczystościach religijnych. Uczucia idą, za wyobraźnią. Nabywanie wiedzy, kształtowanie wyobraźni, a nawet wychowanie uczuć jest tylko środkiem do właściwego celu, którym jest wychowanie samego patriotyzmu mającego siedzibę w wolnej woli²⁵. Literatura, która kształtuje umiejętności umysłowe, rozwija intelektualnie człowieka, przenosi go i osadza w innym wymiarze; w świecie historii, w świecie przyrody, w świecie estetyki.

Patriotyzm polski jest szczególnym patriotyzmem, oscylował on bowiem i oscyluje wokół nieustannej walki o wolność, o niepodległość, walki o przetrwanie narodowej tradycji. Mimo tylu lat walki z polskością na progu naszego stulecia znaleźli się ludzie, którzy zaufali wbrew nadziei. Na Placu Zwycięstwa w Warszawie Jan Paweł II wołał: *Niech zstąpi Duch Twój i odnowi tę ziemię*. Później na błoniach krakowskich udzielał Bierzmowania narodowi. *Jeśli naród nasz ma żyć, jeśli naród nasz ma być narodem mocnym, zdrowym i silnym, to przede wszystkim trzeba skończyć z wszelką walką z Bogiem i z chrześcijańską tradycją narodu. Trzeba zmienić programy szkolne począwszy od przedszkoli po uniwersytety. Trzeba skończyć z wszelką niesprawiedliwością społeczną. Położyć kres postawie konsumpcyjnej, która wyraża się w alkoholizmie, w rozbijaniu rodzin, w zabijaniu niewinnych, dopiero co poczętych dzieci. Trzeba skończyć z korupcją, z łapownictwem, z układaniami, które sprawiają, że nie liczą się kompetencje, ale jedynie znajomości, przynależność do jakiejś organizacji, czy coś w tym rodzaju. Trzeba skończyć z kłamstwem w życiu indywidualnym, społecznym, narodowym i państwowym. I to jest możliwe²⁶.*

²⁵ J.M. Bocheński OP, O patriotyzmie, Warszawa 1989.

²⁶ M. Brzozowski, Kazanie wygłoszone w kościele MB Zwycięskiej w Lublinie w 62 rocznicę odzyskania niepodległości.

Ks. S. Wyszyński mówił: *w tej chwili przyszła na naszą Ojczyznę godzina rachunku sumienia. [...] Już ogień naszym praojcom wypowiadał swoje ubolewania kaznodzieja narodowy, Piotr Skarga. „Gdy okręt tonie, nie pora myśleć o własnych węzełkach, by je ratować”. Dzisiaj sytuacja jest podobna. Obowiązek poszanowania porządku religijno-moralnego w życiu Narodu ciąży na wszystkich, na każdym z nas. Podobnie wprowadzenie ładu w życie rodzinne. Z prymatem rodziny, z prymatem życia i porządku ekonomicznego wiąże się inne doniosłe zadanie rodzinne — wychowania w Narodzie, wychowania osobistego i społecznego, czyli takiego ukierunkowania młodego Polaka, aby wchodził w życie publiczne, społeczne i zawodowe w poczuciu przede wszystkim swoich obowiązków, które ma do wykonania, oraz w poczuciu praw, które posiada w Ojczyźnie. Człowiek jest osobowością społeczną. Trzeba ciągle zwielokrotniać wysiłek pracy, pogłębiać poziom moralny, poczucie odpowiedzialności zawodowej, aby nastąpił należyty ład i porządek. Skoro od wieków trwamy tutaj między Odrą i Wisłą to jest to nasze miejsce²⁷.*

Każda dziedzina wychowania jest w sposób nierozzerwalny złączona z wychowaniem patriotycznym. Kiedy np. w ramach pracy szkolnej podejmujemy trud zorganizowania wycieczki krajoznawczej, siłą rzeczy dokonuje się w niej wychowanie estetyczne. Zachwyt nad pięknem otaczającego świata wzbudza w człowieku wiele pozytywnych odczuć, powiązanych także z wychowaniem religijnym — to wszystko przecież stworzył Bóg; każdy z nas jest elementem tworzenia i współtworzenia. Wspomniana wycieczka potęguje miłość do własnego kraju, gloryfikuje piękno naszej Ojczyzny. Wspomaga także rozwój kultury fizycznej, rozwój umiejętności organizacji, odpowiedzialności i zasad współżycia w grupie.

Innym przykładem współzależności dziedzin wychowania jest zorganizowanie jakiegokolwiek akademii okolicznościowej, gdzie siłą rzeczy prócz przygotowania teoretycznego, realizującego wychowanie umysłowe konieczny jest zmysł artystyczny w doborze dekoracji i jej realistycznym osadzeniu w rzeczywistości.

Na podobnych zasadach działa sztuka teatralna, której przesłanie pobudza do refleksji, zadumy, analizy. W której zastanawia artyzm gry aktorów, gdzie wychowanie patriotyczne realizowane jest przez ukazanie realiów historycznych i ducha epoki.

Wychowanie człowieka przebiega kompleksowo, we wszystkich dziedzinach niemal jednocześnie i nie może być mowy o wychowaniu umysłowym bez patriotycznego czy estetycznego. Każda z tych dziedzin wychowuje w innym wymiarze.

Wszystkie dziedziny wychowania współgrają z wychowaniem patriotycznym. Tej prawdy nie sposób zanegować. Ta prawda leży u podstaw teorii wychowania. Wychowanie rozpięte między rodzinę, szkołę i grupę społeczną w każdym wymiarze realizuje poszczególne elementy wychowania; świadomie bądź nie.

Współcześnie wielu ludzi postępuje wartości idei patriotycznych, a przecież to one stanowią podstawę naszej tożsamości, to „ojczyzna” określa człowieka i stabilizuje go. Na czołowe miejsca w naszej rzeczywistości wysuwa się popularność

²⁷ S. Wyszyński, *Odpowiedzialność – obowiązki – prawa w życiu narodu* – kazanie z 20 VIII 1980 r.

nacjonalizmów i globalizm proponowany niemal we wszystkich aspektach życia. Patriotyzm stał się archaizmem, a wędrówka z prądem „tej rzeki” doprowadzi do tego, że kiedyś ktoś może zadać nam żenujące pytanie: Co to jest Polska? Co to jest Ojczyzna?

Takie będą Rzeczypospolite, jakie młodzieży chowanie.

A swoją drogą dostrzegamy coraz częściej deficyt pedagogów takiego formatu jak: L. Jeleńska, M. Grzegorzewska, J. Zamoyska, którzy każdą dziedzinę wychowania umieli przesączyć patriotyzmem.

POLNISCHER PATRIOTISMUS — PATRIOTISCHE ERZIEHUNG

ZUSAMMENFASSUNG

Die Arbeit befasst sich mit dem Problem des Patriotismus und der Liebe zum Vaterland während des Erziehungsprozesses. Die Autorin greift vorerst auf Ansichten verschiedener Verfasser zum Thema Erziehung zurück. Dann konzentriert sie sich auf die patriotische Erziehung, deren Grundlage sie vor allem in der geistigen und gesellschaftlichen Erziehung sieht. Frucht einer patriotischen Erziehung ist die Ausbildung beim Menschen einer gesellschaftlichen Intelligenz, die sich im gesellschaftlichen, familiären und religiösen Leben offenbart. Als wesentliches Element der Erziehung anerkennt die Autorin die Werteerziehung. Der auf Werte sensible Mensch sieht die Bedeutung der nationalen, familiären und religiösen Gemeinschaft für die Entwicklung und den Schutz der Würde der menschlichen Persönlichkeit. Daher gestaltet auch die patriotische Erziehung, die mit allen Abschnitten der Erziehung im Zusammenhang steht, im Menschen die „patriotische Tugend“, die die Frucht der moralischen Entwicklung der menschlichen Persönlichkeit ist.